

Irak Türkmen Eğitiminde Türk Dili Öğretiminin Geliştirilmesi Yolunda Teklifler

Önder SAATÇI
kerkuklu@hotmail.com

Irak toprakları üzerinde bin yılı bulan mazileri içinde millî kimliklerini korumayı başarmış olan Türkmenler bu ülkede Telâfer'den Mendili'ye uzanan bir hat üzerinde yerleşmiş, kendi kültürlerini bu topraklara kalıcı bir şekilde işleyerek buraları vatan tutmuşlar ve siyasî açıdan hükümrân olmuşlardır. Irak'ın 1918 yılında Osmanlı idaresinden çıkmasıyla da yine bu topraklarda yaşamaya devam etmişler; fakat gün gün yeni yeni sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Her şeyden önce Türkmenlerin Irak'taki varlığı gerek krallık gerek cumhuriyet döneminde hep sorun olarak görülmüştür.

Irak hükümetlerinin Irak Türkmenlerine karşı götüğü ret ve inkâr politikaları ayrımcılık, sürgün, hak mahrumiyetleri, haksız tutuklamalar ve idamlar, hatta katliamlara kadar vardırılmıştır. Irak Türkmenleri 1918'den bu yana hiçbir şekilde Irak'taki rejimlere karşı herhangi bir tehlike arz etmemelerine, herhangi bir ayrılıkçı politika gütmemelerine ve herhangi bir silahlı kalkışmada bulunmamalarına rağmen Irak makamlarınca her zaman ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüşlerdir. Irak Türkmenlerinin bu yolda uğradıkları en önemli mahrumiyetlerden

biri de ana dillerini hakıyla kullanamamalarıdır. Osmanlı sonrasında, Irak'ta bir devlet kurulmasından 2003 yılına kadar Türkmenlerin en önemli sorunlarından biri Türkçeyle eğitim alma hakkının gasbı olagelmıştır. Irak'taki hukukî düzenlemeler ilk günden beri Türkmenlerin, Arap olmayan diğer Irak vatandaşları gibi, çoğunlukta oldukları bölgede kendi dilleriyle eğitim alabilmelerine yönelik hükümler içerirken (ÖS 2012: 16-18) Türkmenler bu haklardan ya büyük ölçüde ya da tamamen mahrum bırakılmış, Arapça eğitim almak mecburiyetinde kalmışlardır. Bu gibi olumsuz politikaların ardında elbette, Irak hükümetlerince güdülen kavmiyetçi ve ırkçı politikaların rolü vardır. Irak'ın birinci krallığın babası Şerif Hüseyin'in kavmiyetçi eğilimlerle Osmanlı idaresine karşı gelmesi ve İngilizlerle iş birliği yaparak başta Hicaz olmak üzere Irak ve Şam bölgesini Osmanlı'dan koparmak için çabalaması, Irak'ta o günden beri güdülen Türklük aleyhtarı politikaların nereden ve hangi zihniyetten kaynaklandığının açık bir göstergesidir. Biz bu bildirimizde, daha çok 2003 sonrasında Irak'ta açılan yeni dönemde Türkmen eğitiminin karşılaştığı sorunlardan biri olan Türk dilinin öğretilmesi ve öğretimi hak-

kında bazı düşüncelerimizi ve tekliflerimizi sunacağız. Ama öncelikle, Irak Türkmenlerinin Türkçeyle eğitim almaları hakkının ne gibi hukukî belgelere dayandığını kısa başlıklar hâlinde vermeye çalışacağız.

Irak Türkmenlerinin ana diliyle eğitim alma haklarının hukukî belgeleri ve dayanakları:

Tebliğimizin bu bölümünde Irak Türkmenlerine Irak makamlarınca tarih boyunca vaat edilen veya verilen Türkçeyle eğitim alma hakkının tarihî belgeleri hakkında bilgiler sunacağız:

1922'de, yeni bir anayasanın yapılmasına ilişkin süreçte, Irak'la İngiltere arasında varılan anlaşmanın üçüncü maddesinde, ana dili Arapça olmayan diğer kavmiyetler gibi, Türkmenlerin de nüfusça fazla oldukları bölgelerde, ilköğretim kademesinde eğitim ve öğretimi Türkçeyle gerçekleştirmelerine izin verileceği kaydedilmiştir (Hürmüzlü 2003: 20; Saatçi 2003: 198).

21 Mart 1925'te hazırlanan ilk Irak Anayasası'nın 16. maddesinde de nüfusunun çoğunun Türk olduğu bölgelerde ana dili Arapça olmayan toplulukların, bu arada Türkmenlerin, okullarda kendi dilleriyle eğitim öğretim işlerini yürüteceği

hükme bağlanmıştır(Akbudak 1965: 13).¹

1 Haziran 1931'de yayımlanan 74 sayılı Mahallî Diller Kanunu'nda da Türkmenlerin nüfusça çoğunlukta oldukları yerleşim yerlerindeki okullarda Türkçeyle eğitim almaları hukukî güvenceye kavuşturulmuştur (Hürmüzlü 2003: 23).

29 Mart 1946 yılında Irak'la Türkiye arasında imzalanan dostluk ve iş birliği anlaşmasına bağlı olarak 3 numaralı protokolün 3. maddesinde Irak'taki ticaret okullarında Türkçe,² Türkiye'deki ticaret okullarında da Arapça okutulacağı hususunda iki ülke arasında anlaşmaya varılmıştır(Şimşir 2004: 118).

24 Ocak 1970 tarihinde Devrim Komuta Konseyi tarafından yayımlanan 89 sayılı kanun hükmündeki kararnameyle Irak Türklerine içinde, ilköğretim kademesinde Türkçeyle eğitim alma da bulunan bazı kültür hakları tanınmıştır(Saatçi 2003: 236-237; Hürmüzlü 2003: 75-76).

8 Temmuz 2004 tarihinde yayımlanan Irak Geçiş Dönemi Yönetimi Kanunu'nun 9. maddesinde de Türkmenlerin kamuya ait okullarda, eğitimcilik esaslarına uygun olarak ana dilleriyle eğitim ve öğretim faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri kayda geçirilmiştir(Bekir 2009: 61).

2006'da yürürlüğe giren yeni Irak Anayasası'nın 4. maddesinin 1. bendinde de bütün Irak vatandaşlarına kamuya ait eğitim kurumlarında, eğitim kuralla-

rına uygun olarak ana dillerini öğretme ve öğrenme hakkı tanınmıştır(Bekir 2009: 61), 122. maddesindeki "Bu anayasa Türkmenler, Keldaniler, Süryaniler ve diğer topluluklar gibi çeşitli kavmiyetlerin idarî, siyasî, kültürel ve eğitimle ilgili haklarını güvence altına alır. Bu hususlar kanunla düzenlenir." ifadesiyle de Türkmenlerin kendi dillerinde eğitim alma hakları bir kez daha tescil edilmiştir.

Bazı Değerlendirmeler:

1925-2003 yılları arasında Türkmenlere zaman zaman verilen Türkçeyle eğitim alma hakkı ilköğretim kademesiyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca Irak Türkmenlerinin Türkiye'deki soydaşlarıyla bağlarının güçlenmesini sağlayacak Latin harflerine de 2003 yılına kadar izin verilmemiştir.³ Irak makamlarının bu tutumu meseleye sembolik bir anlam yüklediğinin, Türkmenlerin ana dilleriyle eğitim almalarına bir hukuk konusu olarak bakılmadığının göstergesidir. Hatta, eğitim 2003 yılına kadar Irak yönetimlerince Arap ırkçılığının ve Araplaştırmanın bir aracı olarak görülmüş; birçok Türkmen öğretmen Irak'ın güney vilayetlerine sürülürken, hangi kavmiyetten olursa olsun okullarda öğretmen ve öğrencilerin kendi aralarında bile Arapça konuşmaları mecburiyeti getirilmiştir. Irak makamlarının ana diliyle eğitim alma hakkı konusundaki samimiyetsizliği Devrim Komuta Konseyinin 24 Ocak 1970 tarihindeki kararında da gayet belirgindir. 89 sayılı bu kararnamede Türkmenler bir taraftan azınlık olarak kabul edilmiş bir

taraftan da onların Irak'a daha faydalı olmalarını sağlayacağı mülahazasıyla birtakım kültür haklarının kendilerine teslim edilmesi gereği kaydedilmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, bu haklar kısa zamanda geri alınmıştır.

2003 yılından itibaren Irak'ta yepyeni bir dönem başlamıştır. Bu tarihten itibaren yeni bir anayasa ve yeni bir yapılanmaya gidilmiş ve bu süreçte Irak'taki diğer bütün kavmiyetlerle beraber Türkmenlere de kendi dilleriyle eğitim alma hakkı hukukun teminatı altına alınmıştır. Ancak yine de Türkmenlerin bu hakkı kullanmalarında çeşitli zorluklar vardır. (Anwar 2012: 24-25) Biz, bu bildirimizde Türkçenin, örgün eğitimde ne ölçüde öğretilbildiği ve bunun önündeki engelleri gözler önüne serecek ve bu sorunların aşılabilmesi için bazı teklifler sunacağız.

Her şeyden önce, Türkçenin öğretilmesi ile ilgili sorunlar genel eğitim sorunlarından bağımsız ele alınacak bir durum arz etmemektedir. Nitekim, bugün için ders kitaplarının öğrencilere zamanında ulaşmaması, kaliteli ve yeterli sayıda yardımcı ders aracının bulunmaması, kapsamlı sözlüklerin ve donanımlı kütüphanelerin bulunmayışı Irak Türkmen eğitiminin başlıca sorunlarıdır. Bununla birlikte, okul binalarının yetersiz, eski ve tefrişatının da yıpranmış olması, ebeveynlerin ve öğretmenlerin, eğitimlerini Arapça almalarından dolayı Türkiye Türkçesinin inceliklerini yeterince bilmemeleri eğitimi etkileyen başlıca sorunlardır(Anwar 2012: 24-26) . Ayrıca, Telafer ve Tuzhurmatı gibi ilçelerde çok sayıda Türkmen ailesinin Irak'ın güneyine göç etmeye zorlanması da Türkmen çocuk-

1 Ayrıca bkz. Hürmüzlü, Habib, Irak'ın Hukukî Yapısında Türkmenlerin Yeri, Irak Dosyası (Ali Ahmetoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan (der.), TATAV, İstanbul. s.168.

2 Yazar ticaret okullarının hangi kademede olduğundan söz etmemiştir.

3 1991'den sonra Erbil'deki özerk bölgede sınırlı da olsa bazı okullarda Irak Türkmenlerinin çocuklarına Latin harfleriyle Türkçe eğitim verilmeye başlanmıştır.

larının eğitimlerini etkileyen diğer bir faktördür. Oysa, Türkmen öğrencilerinin başarılı olabilmeleri günlük konuşma dilinden az çok farklı olan Türkiye Türkçesini kavramalarına bağlıdır. Buna rağmen, yeni nesiller, televizyon ve internet gibi araçlarla büyüklerine göre daha fazla haşır neşir olduklarından Türkiye Türkçesine daha yatkındırlar. Bu yatkınlıklarını eğitimde de lehlerine çevirebilmeleri mümkündür. Yeter ki kendilerine eğitimin gerekli kıldığı bütün imkânlar hakkıyla sunulsun. Bu yüzden, Irak Türkmen eğitiminde Türkiye Türkçesinin daha iyi öğretilmesi için aşağıdaki tedbirlerin alınmasında fayda vardır:

İlk ve orta öğretimde alınacak tedbirler:

1. Esas okullarının yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi, bunun için bu okulların imkânlar bakımından diğer okullarla eşit konuma getirilmesi gereklidir. Mümkün olan en fazla sayıda Türkmen çocuğunun bu okullara kaydedilmesi sağlanmalıdır. Bu hususta idari tedbirler alınmalıdır.
2. Türkiye Cumhuriyeti makamlarıyla anlaşarak orta öğretimde de belli sayıda Türkmen öğrencinin Türkiye’de burslu okutulması. **Bu hususta Bölge Yatılı Okullarından istifade edilebilir.** Böylece öğrencilerin Türkiye Türkçesiyle okuma, anlama ve anlatma becerileri daha da gelişecektir.

Akademik alanda alınacak tedbirler:

1. Türkiye Cumhuriyeti makamlarıyla anlaşarak Türkmeneli bölgesindeki Türkmen okullarında öğretmen olarak istihdam edilecek Irak Türkmeni öğrencilerin Türkiye üniversitelerindeki Türk dili ve edebiyatı veya eğitim fakültelerinin Türkçe

öğretimi bölümlerinde burslu okutulmaları. Bunun yanı sıra öğrenci değişim programları ile Irak Türkmeni öğrencilerin eğitimlerinin belli bir kısmını Türkiye üniversitelerinde sürdürmeleri sağlanmalıdır. Bu uğurda TC Başbakanlık burslarından Türkmen öğrencilerinin daha fazla istifade ettirilmeleri sağlanmalıdır.

2. Öğretmenler eğitim sisteminin en önemli unsurudur. Türkçe dersi verecek öğretmenlerin Türkiye’deki üniversitelerle iş birliği yapılarak hizmet içi eğitim seminerlerine alınması ve bu seminerlerin düzenli bir şekilde Türkiye’deki üniversitelerle iş birliği içinde yürütülmesi gereklidir. Bu seminerlerin ilkökul öğretmenlerine de aynı şekilde verilmesinde fayda vardır. Diğer dallarda mesleğini sürdüren öğretmenlerinse Türkiye Türkçesi kurslarına tabi tutularak ders anlatımında Türkiye Türkçesini daha verimli bir şekilde kullanmaları sağlanmalıdır.
3. Öğretim elemanı değişim programları ile Türkoloji dalında çalışan Irak Türkmeni akademik personelin Türkiye’deki üniversitelerde eğitim almaları, araştırma yapmalarının önünün açılması ve bilgi paylaşımının üst düzeye çıkarılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Aynı program çerçevesinde Türkiye’deki öğretim üyelerinin Türkmeneli bölgesindeki üniversitelerde bilgi ve birikimlerini paylaşmaları sağlanmalı. Bu yolda Türkiye’den öğretim üyelerinin bölgeye giderek üniversitelerde konferanslar ve seminerler vermeleleri sağlanmalıdır.

Okul içi ve dışı sosyal faaliyetlerle alınacak tedbirler:

1. Okullarda öğrencilerin şiir, kompozisyon, tiyatro, konferans

vb. etkinliklerinin desteklenmesi ve ödüllendirilmesi gereklidir. Türkçeyle yapılan bu tür etkinliklerde öğrencilerin anlatım becerileri daha da gelişecektir.

2. Çeşitli sosyal faaliyetlerle Türkçe öğrenimine öğrenciler arasında ilgi uyandırmak gereklidir. Başarılı öğrencilerin Türkiye’ye getirilerek buradaki kardeşleriyle kaynaşmaları sağlanmalıdır. Türkiye’ye seyahat etme ideali her öğrenci için bir başarı güdüleyicisi hâline getirilmelidir. Ayrıca Türkmeneli okulları arasında Türkçeyle ilgili bilgi yarışmaları düzenleyerek Türkçenin daha iyi öğrenilmesine ve sevilmesine çalışılmalıdır.

Yaygın eğitimde alınacak tedbirler:

1. Yunus Emre Enstitüsünün mutlak surette Kerkük’te bir şube açması için Türkiye Cumhuriyeti makamları nezdinde teşebbüste bulunulmalı.
2. İnternetin etkili kullanımıyla, Türkiye Türkçesi dersleri uzaktan eğitim yoluyla verilmelidir. Bu hususta, yabancılara Türkçe dersleri verme alanında ihtisaslaşmış kurumlardan (TÖMER vb.) yararlanılmalıdır. Irak Türkmenleri her ne kadar Türkiye Türkçesine yabancı olmasalar da yetişkinlerin bugüne kadar Arapçayla eğitim almış olmaları bu yolun teklif edilmesinin daha doğru olacağı kanaatini bizde uyandırmıştır.
3. Kerkük ve Erbil’de, içinde Türkçe kitap, ansiklopedi, süreli yayınlar vb.nin bulunduğu birer kütüphane kurulmalıdır. Bu kütüphaneden bütün öğrencilerin düzenli bir şekilde istifade etmesi sağlanmalıdır. Öğrenciler arasında kütüphaneden yararlanmayı teşvik için çeşitli ödüllendirmelere gidilmeli. (Bir yılda en çok ki-

tap okuyan veya en fazla sayfa okuyan vb. sistemlerle)

4. Türkmen edebiyatçıları desteklenmelidir. Bu da yayınlarının ve kurmuş oldukları sivil örgütlerin maddî bakımdan desteklenmesi ile olacaktır. Türkiye'deki gibi, telif haklarının belli hukukî düzenlemelerle güvence altına alınması lazımdır.

5. Televizyonlarda ve bilhassa Türkmeneli TV'de Türk dilini sevdiren, ona ilgi uyandıran sohbet, şiir, vb. programlar hazırlanmalıdır. Türk müziği yayınlarının saatleri artırılmalıdır.

Bu gibi tedbirlerin bir kısmı bugüne kadar elbette alınmış ve sermeleri toplanmıştır. Bunun yanında, ortaya koyduğumuz fikirler içinde sorunlarımıza ışık tutacak bazı hususlar da bulunabilir. Irak Türkmenlerinin eğitiminde temel teşkil eden ana dilimizin daha iyi öğrenilmesi ve yeni nesillere aktarılması için bu çalıştayın hayırlara vesile olmasını temenni ederim.

KAYNAKLAR:

AKBUDAK, Murat, Irak Türklüğünü Eritme Politikası, **Ötüken**, Temmuz 1965, Sayı 19, s. 13.
ANWAR, İbrahim, Irak'ta Türkçe Eğitiminin Dünü ve Bugünü, Kardeşlik, Ocak-Mart 2012, Sayı: 53, s. 22-26.

BEKİR, İsmet Abdulmecid, Hakki't-Turkman fi'l-İrak fi't-Ta'lim bi-Lugati'l-Um (Fi-Dav'i'l-Mevasiki'd-Duveliyeye ve'd-Desatir ve'l-Kavanini'l-İrakiyye), Kardeşlik, Ocak-Mart 2009 Sayı: 41., s. 61-63.

HÜRMEZLÜ, Erşat, Et'Turkman ve'l-Vatani'l-İraki, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.

(ÖS) SAATÇI, Önder, Habib Hürmezlü ile Kardeşlikten Kardeşlik'a, Kardeşlik, Temmuz-Eylül 2011, Sayı: 51, s. 20-22.

SAATÇI, Suphi, Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003.

ŞİMŞİR, Bilâl, Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler, Bilgi Yayınları, Ankara 2004.